

Styrelsens för

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond

till Riksdagen

ingivna berättelse över

stiftelsens verksamhet under år

1972

suppleant: professor Hans Moberg
professor Arne Engström
suppleant: professor Bengt Gustafsson
generaldirektören Leonard Holm
suppleant: professor Ragnar Buntzel
riksskatteschefen Per Åsén (icke utförande)
suppleant: bankdirektören Kurt Ekblom
riksdagsledamoten herr Jan Bergqvist
suppleant: riksdagsledamoten fru Maj Britt Theoria
riksdagsledamoten herr Erik Grabäck
suppleant: riksdagsledamoten herr Rune Gustafsson
riksdagsledamoten herr Ingemar Månstbo
suppleant: riksdagsledamoten herr Gunnar Richderson
riksdagsledamoten herr Lennart Pettersson
suppleant: riksdagsledamoten herr Ingemar Leander
riksdagsledamoten fruken Blenda Ljungberg
suppleant: riksdagsledamoten herr Ove Nordström
riksdagsledamoten herr Stig Åberg
suppleant: riksdagsledamoten landshövding Hans Hagnell
Filosofie licentiaten Oren Johanson har under året varit chef för
fondens kansli. Fondens sekreterare har varit kanslirådet Carl Erik
Vindström.
Styrelsen har under året sammanträtt fyra gånger. De vid senaste
träffens behandlade sakkunniga har berättat bl. a. genom att varit stort
antal fall utåtanden inkommit från de statliga försämringsföretagen och från
sakkunniga. Som förhållande för styrelsens beslut har sakkunniga
ansökningar vidare behandlat i olika arbetsgrupper, i vilka ingått dels
företagarna för fondens styrelse, dels sakkunniga ständer styrelsen.
Arbetsgrupperna hade vid årets utgång följande sammansättning:

Till

Riksdagen

Styrelsen för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond får härmed avgiva berättelse över stiftelsens verksamhet och förvaltning under år 1972.

Ledamöter och suppleanter i styrelsen vid årets utgång:

professor Torgny Segerstedt (ordförande)

suppleant: f. d. riksantikvarien Sven Jansson

professor Lennart Hjelm

suppleant: professor Hans Meijer

professor Arne Engström

suppleant: professor Bengt Gustafsson

generaldirektören Lennart Holm

suppleant: professor Ragnar Bentzel

rikbankschefen Per Åsbrink (vice ordförande)

suppleant: bankdirektören Kurt Eklöf

riksdagsledamoten herr Jan Bergqvist

suppleant: riksdagsledamoten fru Maj Britt Theorin

riksdagsledamoten herr Erik Grebäck

suppleant: riksdagsledamoten herr Rune Gustavsson

riksdagsledamoten herr Ingemar Mundebo

suppleant: riksdagsledamoten herr Gunnar Richardson

riksdagsledamoten herr Lennart Pettersson

suppleant: riksdagsledamoten herr Ingemar Leander

riksdagsledamoten fröken Blenda Ljungberg

suppleant: riksdagsledamoten herr Ove Nordstrandh

riksdagsledamoten herr Stig Alemyr

suppleant: riksdagsledamoten landshövding Hans Hagnell

Filosofie licentiaten Östen Johansson har under året varit chef för fondens kansli. Fondens sekreterare har varit kanslirådet Carl-Erik Virdebrant.

Styrelsen har under året sammanträtt fyra gånger. De vid sammanträdena behandlade ansökningarna har beretts bl. a. genom att i ett stort antal fall utlåtanden inhämtats från de statliga forskningsråden och från sakkunniga. Som förberedelse för styrelsens beslut har inkommande ansökningar vidare behandlats i olika arbetsgrupper, i vilka ingått dels företrädare för fondens styrelse, dels sakkunniga utanför styrelsen. Arbetsgrupperna hade vid årets utgång följande sammansättning:

1. Företagsekonomi, nationalekonomi och kulturgeografi: Från styrelsen herrar Bentzel, Eklöf, Holm, Grebäck, Hagnell och Pettersson. Professorerna Sven Erik Johansson, Erik Lundberg och Guy Arvidsson.

2. Psykologi, pedagogik och sociologi: Från styrelsen herrar Segerstedt, Bergqvist och Richardson. Professor Karl-Erik Wärneryd och byråchefen Nils-Eric Svensson.

3. Övrig samhällsvetenskap m. m.: Från styrelsen herrar Segerstedt, Bentzel, Leander, Mundebo och Meijer.

4. Naturvetenskap, medicin och teknik: Från styrelsen herrar Engström, Bengt Gustafsson, Rune Gustavsson och Hjelm samt fru Theorin. Professor Erik Rudberg.

5. Humaniora: Från styrelsen herrar Segerstedt, Alemyr, Nordstrandh och Jansson samt fröken Ljungberg. Professor Carl-Ivar Ståhle.

I fondstyrelsen har under år 1972 ansökningar till ett sammanlagt belopp av 61,8 milj. kronor avgjorts. Av under året tillgängliga medel har anslag beviljats med sammanlagt 19,2 milj. kronor. Fondens styrelse har dessutom vid sitt decembersammanträde beviljat anslag för tillsammans 0,2 milj. kronor att utgå ur de under år 1973 disponibla medlen. Av dessa och tidigare beviljade anslagsmedel utbetalades under år 1972 ett sammanlagt belopp av 19,0 milj. kronor. Summan beviljade men ännu inte utbetalda anslag utgjorde vid årets utgång 16,2 milj. kronor. Vid ingången av år 1973 står ett belopp av sammanlagt 22,3 milj. kronor till fondens förfogande.

I en särskild bilaga lämnar fonden en närmare redogörelse för de nya projekt, till vilka anslag beviljats under år 1972. Bilagan innehåller dessutom vissa statistiska uppgifter rörande de under året behandlade ansökningarna.

Förvaltningen av fondens medel har handhåfts av riksbanken, och fondens ställning per den 31 december åren 1971 och 1972 har redovisats såsom bilaga 2 till fullmäktiges i riksbanken berättelse om bankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1972. Därav framgår bl. a. att till fonden under år 1972 influerats räntor och andra intäkter till ett belopp av 19 484 937 kronor 66 öre. Då fondens i det följande närmare specificerade omkostnader uppgått till sammanlagt 590 162 kronor 11 öre, blev fondens nettointäkt detta år 18 894 775 kronor 55 öre.

I den av fullmäktige i riksbanken avgivna berättelsen för år 1972 har intagits balansräkning och vinst- och förlusträkning för Riksbankens jubileumsfond. Dessa återges här tillsammans med specifikation av fondens omkostnader.

Balansräkning
per den 31 december 1971 och 1972

Tillgångar	1971	1972
Obligationer utfärdade av		
Svenska staten	126 402 250:—	126 402 250:—
Hypoteksinrättningar	141 641 500:—	141 641 500:—
Kommuner	20 116 750:—	20 116 750:—
Industrier	32 838 100:—	32 818 100:—
Checkräkning i riksbanken	131 463:25	270 904:73
Postgiro	2 543:47	2 040:53
Kassa	500:—	500:—
	Kr 321 133 106:72	Kr 321 252 045:26

Skulder

Kapitalkonto	282 708 420:96	282 708 420:96
Beviljade, ej utbetalda anslag	16 190 587:21	16 230 060:42
Disponibla medel:		
Ingående behållning	22 378 332:70	22 234 098:55
Avgår: Beviljade anslag	19 237 837:85	19 168 963:39
Tillkommer: Årets nettointäkt	18 933 528:51	18 894 775:55
Ej förbrukade anslag	160 075:19	353 653:17
Utgående behållning	22 234 098:55	22 313 563:88
	Kr 321 133 106:72	Kr 321 252 045:26

Vinst- och förlusträkning

Utgifter	1971	1972
Omkostnader	552 344:38	590 162:11
Fondens nettointäkt	18 933 528:51	18 894 775:55
	Kr 19 485 872:89	Kr 19 484 937:66
Inkomster		
Ränteutgifter netto	19 480 870:16	19 480 547:88
Övriga intäkter	5 002:73	4 389:78
	Kr 19 485 872:89	Kr 19 484 937:66

Specifikation av omkostnader för år 1972

Arvoden till styrelsen	62 350:—
Löner och arvoden inom kansliet	141 162:55
Arvoden till sakkunniga m. fl.	143 107:50
Socialavgifter	19 035:15
Resekostnader	16 028:32
Lokalkostnader	15 874:49
Kontorsmateriel, kopiering m. m.	22 369:94
Inventarier	2 468:81
Konferenser	22 199:35
Utredningsarbete	780:—
Bidrag till sekretariatkostnader för "Interfoundation Study Group"	1 253:—
Förvaltningsavgift med 1 % av till statliga institutioner utbetalda anslag	143 533:—
Summa kronor	590 162:11

En fortlöpande räkenskapsmässig granskning av fondens verksamhet och förvaltning har utförts av riksbankens revisionsavdelning. Verksamhetsberättelse för fonden kommer i enlighet med föreskrift i fondstadgarna att överlämnas jämväl till riksdagens revisorer.

Stockholm den 12 februari 1973

TORGNY SEGERSTEDT

Per Åsbrink Lennart Holm

Arne Engström Lennart Hjelm

Jan Bergqvist Erik Grebäck

Ingemar Mundebo Lennart Pettersson

Blenda Ljungberg Stig Alemyr

Östen Johansson

/Carl-Erik Virdebrant

Bilaga

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND

Nya program och projekt som beviljats anslag år 1972

I det följande presenteras genom sammanfattning av projektplanerna de nya forskningsprogram och -projekt som under det förflutna året startats med hjälp av anslag från Jubileumsfonden. Redogörelsen omfattar däremot inte äldre projekt som bedrivits under året och som i många fall även beviljats fortsättningsanslag.

Efter projektredogörelserna lämnas vidare vissa statistiska sammanställningar av de under året behandlade ansökningarna och deras fördelning mellan olika ämnesområden.

Ekonomisk historia

Professor Sven Ulric Palme:

Studier om Kreuger-koncernen

Kreugerkoncernen spelade politiskt, ekonomiskt och opinionsmässigt en betydande roll både i Sverige och internationellt under decenniet fram till kraschen 1932. Denna har beskrivits som en traumatisk händelse för många människor, och den fick betydande ekonomiska och politiska konsekvenser. Debatten om koncernen och om dess sammanbrott har därefter inte avstannat och är livlig ännu i dag. Hittills har diskussionen emellertid inte i någon nämnvärd utsträckning baserats på det faktiskt existerande källmaterialet. Någon vetenskaplig bearbetning av detta stora problemområde har alltså ännu inte gjorts.

Först på de allra senaste åren har denna stora materialmängd kunnat göras tillgänglig för en forskningsgrupp, vars arbete finansieras med anslag från Jubileumsfonden. Arbetet står under ledning av Sven Ulric Palme, professor i historia vid Stockholms universitet. Därutöver består gruppen f. n. av tre medlemmar, Jan Glete, Björn Gäfvert och Anders Hiller.

Inom projektets ram har medlemmarna sållat ut var sin forskningsuppgift i avsikt att deras arbeten skall komplettera varandra. Jan Glete, som behandlar Kreugerkoncernen och Boliden, studerar koncernens förvärv av Boliden 1929, den roll Bolidenbolaget spelade under koncernens sista år och de problem som uppstod kring Boliden i samband med koncernens avveckling 1932–34. Björn Gäfvert behandlar under rubriken "Kreuger, riksbanken och regeringen 1931–32" riksbankens lån till Kreuger 1931 och 1932, regeringens åtgärder kring och efter kraschen, statsminister Ekmans fall samt händelsernas inverkan på valkampanjen 1932. Anders Hiller behandlar Den multinationella Kreugerkoncernen

som internationell kapitalförmedlare och studerar de kreugerska monopolens och statslånen ekonomisk-historiska betydelse för några berörda länder och för koncernen under perioden 1924–32.

Sedan dessa separata men sammanhängande studier slutförts är det avsikten att ta upp till behandling också andra problem inom området, bland annat genom mer specialiserade studier av förhandlingarna om monopol i vissa länder.

Företagsekonomi

Ekon. lic. Bertil Thorngren:

Kontaktsystem inom samt mellan näringsliv och förvaltning

Företag och förvaltningar är beroende av varandra och av omvärlden i övrigt. De yttre betingelserna i form av teknologi, sociala värderingar och marknad ändras allt snabbare. Då förändringar skall genomföras, krävs ofta kontakt mellan dem som är berörda. Dessa återfinns ofta i skilda organisationer, inte sällan också i skilda regioner.

Kontaktutbytet kan ske genom personliga sammanträffanden eller med användande av teletekniska hjälpmedel. I båda fallen kan ett kontaktmönster utvecklas, vilket återspeglar att vissa kontaktvägar är snabbare, billigare, mer tillgängliga eller mer resultatrika än andra. Sådana kontaktmönster kan väntas ha skilda användningsområden och beröra skilda grupper av medverkande. Kombinationer av medverkande, kontaktmönster och användningsområden kan därför uppträda med en viss regelmässighet, bilda kontaktsystem.

Detta projekt grundas på en serie teoretiska och empiriska studier av kontaktsystem. Dessa studier har genomförts under perioden 1963–1971. Avsikten är att sammanställa och analysera material från två omfattande kontaktundersökningar av näringsliv resp. förvaltning i Sverige. Detta material insamlades 1968 resp. 1971 i delvis skilda syften och har avrapporterats var för sig. Parallella kontaktstudier har också genomförts i England 1969 resp. 1971. Data från dessa är tillgängliga och kommer att användas i den utsträckning de har tillämpning på svenska förhållanden. Samtliga studier har genomförts med likartade metoder. En sammanfattande analys, grundad på flera oberoende mätningar, kan ge möjlighet till långtgående och delvis nya slutsatser.

Studien kommer att analysera likheter och olikheter mellan enheter inom näringsliv och enheter inom förvaltning med hänsyn till användning av skilda överföringsformer (personkontakter, telefonkontakter), kontaktfrekvens och övriga uppmätta egenskaper hos enheterna såsom storlek och sektor- resp. regiontillhörighet. Naturligtvis kommer kontaktternas sakinnehåll ("karaktär") att behandlas. Vidare kommer att analyseras karaktären av enhetens samspel med omvärlden, dvs. utnyttjande av skilda kontaktsystem prövade vid tidigare studier. Analysen omfattar också blockbildningar, dvs. grupper av enheter som har särskilt starkt kontaktutbyte inbördes.

Docent Richard Normann:

Organisationsstruktur och företags tillväxt

Forskningsprojektet avser att lämna bidrag till såväl teorin som det praktiska kunnandet om företags tillväxtproblem och hur man handskas med dessa. Särskilt behandlas frågan om hur man får förnyelse – nya verksamhetsgrenar, innovationer etc. – att uppstå i ett företag.

En central teoretisk utgångspunkt är att företag och verksamhetsgrenar genomgår olika utvecklingsstadier, vilka ställer olika krav både på den organisatoriska strukturen och på företagsledningens sätt att fungera. I grova drag kan man tala om att företaget först genomgår en orienteringsfas, eller en fas då ett antal "spjutspetsar" skickas in på nya verksamhetsområden och resultaten av dessa experiment utvärderas. I detta utvecklingsstadium förefaller det vara lämpligt med en struktur och ledarstil med omfattande delegering, uppmuntrande av initiativ och entreprenörskap genom hela företaget samt förekomst av "skapande spänning" i ledningsgruppen. I senare utvecklingsfaser, då företaget efter att ha utvecklat en överlägsen "affärsidé" skall exploatera denna bl. a. genom att penetrera marknaden, tycks en striktare och mera "militärisk" struktur vara påkallad för att uppnå effektivitet. – Ett speciellt problem som också studeras är ledningsproblemet i mångdivisionaliserade företag, där man samtidigt har olika verksamhetsgrenar i olika utvecklingsstadier.

Den metod som utnyttjas i studien kan närmast beskrivas som en klinisk fallstudiemetod, där erfarenheter från forskarnas försök att faktiskt åstadkomma förändringar i företag uttolkas.

Professor Sven-Erik Johansson:

Kapitaltillväxt, kapitalstruktur och räntabilitet

Finansieringen av industrins önskvärda framtida tillväxt har varit ett av de huvudproblem, som diskuterats i anslutning till den senaste långtidsutredningen. Diskussionen har gällt såväl företagens möjlighet som deras villighet till ökad långfristig lånefinansiering. Samtidigt har avtagande investeringsvilja satts i samband med avtagande lönsamhet. Denna debatt har förts utan något tillfredsställande underlag i form av företagsekonomiska kartläggningar och analyser av företagens kapitalstruktur och räntabilitet i utgångsläget och utvecklingen under senare år.

Mot bakgrund härav syftar undersökningen till att för perioden 1963–72 i första hand söka kartlägga och analysera

- industriföretags räntabilitetsutveckling
- tillväxt i omsättning och total kapital
- finansiering av tillväxt och därtill anknytande förändring av skuldsättningsgrad och olika finansieringskällors relativa betydelse.

Vidare är avsikten att söka svar på frågor av exempelvis följande typ:

- Vilket samband föreligger mellan räntabilitet och tillväxttakt?
- Har "lönetunga" företag en ogynnsammare räntabilitetsutveckling än kapitalintensiva företag?

● Vilken betydelse har skattekrediter som finansieringskälla i olika branscher, olika lönsamhetslägen m. m.?

● Har utvecklingen av lönsamhet och skuldsättningsgrad varit ogynnsammare i Sverige än i utlandet?

Undersökningen sker i samarbete med Statistiska Centralbyrån (SCB) och skall i första hand bygga på av SCB insamlat primärmaterial för sin finansstatistik för företag. Undersökningen omfattar ca 700 företag.

Nationalekonomi

Professor Besim Üstünel:

Ekonomisk tillväxt i Sverige, Japan och Turkiet: En jämförande studie av framgång och misslyckande

Detta projekt avser en jämförande studie av de långsiktiga tillväxtprocesserna i Sverige, Japan och Turkiet. Sådana jämförande fallstudier av tillväxtprocesser med deras historiska bakgrunder kan ge värdefulla bidrag till vår förståelse av den ekonomiska tillväxtprocessen och till bestämmandet av de viktigaste tillväxtgenererande faktorerna.

Sverige, Japan och Turkiet har valts som föremål för jämförelsen inte därför att de skulle likna varandra utan snarare på grund av de slående, faktiska skillnaderna mellan dem. Den grundläggande idén bakom valet är att studien skall tjäna som "förstoringsglas" för dem som vill försöka förklara de tillväxtgenererande faktorerna.

Hypotesen är att det på detta sätt skall bli möjligt att klarare identifiera de "kritiska faktorer" som bidrar mest effektivt till framgångar eller misslyckanden i utvecklingsländernas tillväxtprocesser och sålunda göra det möjligt att formulera mer konsistenta och realistiska modeller för utvecklingsländernas tillväxtpolitik.

Modern ekonomisk tillväxt definieras här som "uppnåendet av större socio-ekonomisk effektivitet", vilket gör det möjligt för ett land i ekonomisk tillväxt att uppnå inte bara en högre levnadsstandard utan också större flexibilitet visavi föränderliga inhemska och internationella förhållanden. Denna tillväxtdefinition kräver en analys av viktiga sociala, politiska och institutionella faktorer, som bidrar till den socio-ekonomiska flexibiliteten och dynamiska effektiviteten i de studerade länderna.

Fallen Sverige och Japan kan användas för att förklara hur de framgångsrika ekonomierna vanligen är de som lyckas transformera både sina sociala och ekonomiska strukturer. Och de länder, som har stelheter och därför undviker eller uppskjuter strukturella förändringar, är dömda att misslyckas i sina tillväxtsträvanden som i fallet Turkiet.

De viktigaste tillväxtgenererande faktorerna i Sverige och Japan synes ha varit den tidigt höjda utbildningsnivån (kunskapsfaktorn), uppkomsten av en företagsledande grupp och förbättringen av den administrativa kapaciteten (organisationsfaktorn) samt den tidiga introduktionen och den framgångsrika spridningen av modern teknologi i såväl jordbruk som industri (teknologifaktorn).

Dessa faktorer, som kan kallas "KOT-faktorer", är vanligen viktigare för tillväxtprocessen än de traditionella produktionsfaktorerna, arbete, kapital och naturresurser. Fastläggandet av den relativa betydelsen av dessa KOT-faktorer i de totala tillväxtprocesserna i Sverige, Japan och Turkiet är en av huvuduppgifterna i detta projekt. En annan viktig uppgift är att fastlägga och analysera sambanden mellan dessa faktorer och de tre ländernas utrikeshandel.

Sociologi och socialpolitik

Docent Göran Ekvall, fil. kand. Nils Thurn och docent Hans Wirdenius:

Experiment med en samrådsprocess för utveckling av arbetsledningsfunktionen i företaget

Arbetsledningen på olika nivåer i ett företag påverkar i hög grad olika arbetsenheters funktion och därmed hela företaget. Inte minst präglas det psykologiska klimatet och samarbetet på arbetsplatsen i hög grad av arbetsledarnas agerande. Den snabba tekniska och sociala utvecklingen har förändrat förutsättningarna för arbetsledningen och ställer den inför nya och större krav.

Projektet syftar till att finna vägar att i samarbete mellan dem som berörs av arbetsledningen i ett företag utveckla denna funktion. För att etablera och vidareutveckla sådant samarbete anlitas externa konsulter, i detta försök specialister från PA-rådet.

De samsarbetsgrupper som bildas består av arbetsledarna på de berörda enheterna, representanter för arbetarna och ibland företrädare för vissa specialistfunktioner. Grupperna har till uppgift att inom sina resp. enheter dra upp riktlinjer för

- 1) förändringar av arbetsledarrollen och ledningsorganisationen med hänsyn till aktuella och kommande krav
- 2) rekrytering, urval och befordran till denna roll
- 3) utbildning, träning och utveckling i rollen.

Undersökningarna startade hösten 1971 och utföres av PA-rådet i nära samarbete med Utvecklingsrådets arbetsgrupp för forskning. De har förlagts till sex enheter vid två industriföretag och berör tre nivåer av arbetsledningen i produktionen.

Förändringsförloppen i de båda företagen observeras av forskarna under en 5-årsperiod i och för en vetenskaplig utvärdering av försöken. Den praktiska utvärderingen görs lokalt i försöksföretagen av berörda personer och grupper. En viktig fråga vid bedömningen av försökens utfall är dock om samsarbetsprocessen fortgår och vidareutvecklas samt om den förmår generera önskvärda förändringar av arbetsledningsfunktionen.

Fil. kand. Harald Berg, Peter Docherty, Ph. D.,
bitr. prof. Bengt Stymne:

Organisationsutveckling för ökat medinflytande i tjänstemannaföretag

Projektet är avsett att vara ett led i de olika forskningsansträngningar som pågår eller planeras för att skaffa kunskaper i frågor som har att göra med ökat medinflytande för de anställda.

Studien förläggs till ett stort företag, vars huvuduppgift är informationsbearbetning snarare än fysisk produktion. Den skall bedrivas av ett forskarlag, där bl. a. kunskaper om organisationsteori, psykologi och gruppprocesser, beteendevetenskaplig mätmetodik, ekonomiska informationssystem och konsultation finns företrädda. Studien påbörjades i början av 1971 och beräknas pågå till slutet av 1974. Den har bl. a. följande syften:

1. Att åstadkomma en förloppsbeskrivning av vad som sker på tre olika nivåer i ett företag vid en förändring i riktning mot ökat medinflytande.

2. Att belysa hållbarheten i ett antal antaganden som utifrån organisationsteoretiska föreställningar kan göras om samband mellan medinflytande och andra förhållanden.

3. Att belysa hållbarheten i ett antal antaganden som utifrån socialpsykologisk förändringsteori kan göras om organisatoriska förändringsförlopp.

4. Att söka mäta olika effekter av ökat medinflytande på individ och företag.

Observationer skall göras dels inom en del av produktionsorganisationen, där vissa förändringar genomförs utan forskarnas medverkan, dels inom en annan del av produktionsorganisationen, där förändringar genomförs i samverkan med forskarna. Dessutom skall begränsade studier göras av långsiktplanerings- och administrationsprocesserna i företaget.

Bitr. professor Hans Berglind:

Utslagningen på arbetsmarknaden

Strukturförändringarna i det svenska näringslivet har skett i mycket snabbt tempo, särskilt sedan mitten på sextiotalet. De har som bekant inneburit en koncentration branschmässigt, ekonomiskt och geografiskt. Samtidigt med den allt snabbare strukturrationaliseringen har det skett viktiga förändringar på den svenska arbetsmarknaden. De relativa arbetskraftstalen har sjunkit för ungdomar av båda könen samt för speciellt de äldre människors del. För kvinnornas del har det i stället skett en uppgång, beroende på de gifta kvinnornas intåg på arbetsmarknaden.

Nedgången i sysselsättningsnivån bland främst de äldre männen är ett bland många tecken på ökad "utslagning" av arbetskraft från den öppna arbetsmarknaden. Andra tecken, som belysts i förstudierna, är den ökade efterfrågan på arbetsvård, en snabb utbyggnad av skyddad sysselsättning, arbetsmarknadsutbildning, en kraftig ökning av antalet förtidspensionärer

osv. Den statliga utredningen rörande den skyddade sysselsättningen har nyligen konstaterat att "riskerna för en segregering inom arbetslivet avtecknar sig allt tydligare och kraven på ökade resurser för omhändertagandet av utslagna människor ökar i motsvarande mån" (SOU 1972: 54, s. 92).

De nu nämnda iakttagelserna bildar bakgrunden för det fortsatta studiet av utslagningen på arbetsmarknaden. Arbetet inom huvudprojektets ram inriktas på tre huvudområden:

(A) Allmän bakgrund

En fördjupad beskrivning av utvecklingen med särskild hänsyn till förändringarna i sysselsättningsnivån. En diskussion och värdering av olika teoretiska förklaringar till den beskrivna utvecklingen.

(B) Strukturrationalisering, effektivisering och människosyn

Delprojektet avser belysa synen på människan i arbetslivet, hur den utvecklats och manifesterat sig under den tid då strukturrationalisering och produktivitetsstegring vuxit fram. Undersökningen begränsas till analys av publicerat material och gäller tiden fr. o. m. 1930-talet fram till nuläget.

(C) Arbetsvårdens roll i svensk arbetsmarknadspolitik

Som redan påpekats har antalet sökande till arbetsvården ökat kraftigt. Orsakerna till denna ökning är inte klarlagda. Som utredningen rörande den skyddade sysselsättningen framhållit är det angeläget att fastställa i vad mån "människor blir arbetshandikappade till följd av arbetet och själva arbetsmiljön" (a. a., s. 310).

Detta är en av de frågor som här skall belysas. Andra frågor gäller arbetsvårdens målsättning och roll i arbetsmarknadspolitiken. Förutom analys av redan tillgängliga data kommer material att insamlas genom en intervjuundersökning med arbetsvårdssökande.

De tre huvuddelarna av projektet är planerade att genomföras under åren 1972-75.

Docent Göran Ekvall:

"Kreativitetsreserven" bland industriarbetare

Vi vet genom tidigare undersökningar rörande den industriella förslagsverksamheten, att det bland industriarbetare finns en hel del idéer till förbättringar av produktion, produkter och arbetsförhållanden som aldrig kommer till kännedom och därför inte blir tillvaratagna. Vi vet också en del om orsakerna till detta. Men vi har dålig kunskap om hur många innehållna idéer det finns och hur konkreta och realistiska de är.

Vår kunskap om vilka krafter på arbetsplatsen som verkar emot förslagsställandet och vilka som stimulerar det bör också utökas.

Undersökningen går ut på att via intervjuer med industriarbetare ta reda på hur vanligt det är med förbättringsidéer som aldrig framförs. Försök skall därvid göras att penetrera de innehållna idéerna så grundligt att en bedömning av deras konkretiseringsgrad kan ske. Vidare skall orsakerna till att förslag icke framföres studeras mera ingående än vad som tidigare varit fallet.

Undersökningen utföres vid fyra olika industriföretag. Totalt kommer cirka 400 arbetare att intervjuas.

Statskunskap

Fil. mag. Olof Kleberg:

Kamp utan vapen. Fallstudier av icke-militära kampformer under 1900-talet

Anslag har under år 1972 utdelats till projektet "Kamp utan vapen", delprojekten Tjeckoslovakien, Sicilien och Sverige. Projektet avses genomföras under en period av tre år.

Avsikten med projektet är att grundligt studera några fall av samhällelig konflikt, där icke-militära kampformer kommit till användning. Fallen är hämtade från olika samhällssystem och representerar olika konflikttyper för att uppnå en spridning av studierna.

Resultaten av dessa studier kan komma till användning inom olika samhällsvetenskapliga discipliner. I det övergripande forskningsprogrammet "Icke-militära kampformer", som pågår vid Avdelningen för freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet, ingår som en viktig del datasamling om tidigare i skilda sammanhang behandlade konflikter, där icke-militära kampformer kommit till användning, och en teoretisk behandling därav. De av Jubileumsfonden finansierade intensivundersökningarna kommer att kunna berika denna extensiva studie.

Tjeckoslovakien delen av projektet, som handhas av projektledaren, behandlar samhällsförändringarna och mobiliseringen under perioden 1966-69. Utvecklingen i Tjeckoslovakien under denna tid, som utmynnade i kommunistpartiets reformprogram våren 1968 och som abrupt avbröts genom Warszawapaksstaternas intervention i augusti och den därpå följande "normaliseringsprocessen", utgör ett intressant exempel på en samhällsförändring. I detta fall var förändringen under lång tid styrd uppifrån av mycket begränsade grupper. Genom maktväxlingen i partiledningen i januari 1968 kom förändringen under en kort period att bli en angelägenhet för breda skikt i befolkningen.

Då den pågående samhällsförändringen framkallade reaktion utifrån i form av militär intervention, slöt så gott som hela befolkningen upp bakom stats- och partiledningen för att försvara de genomförda och de utlovade reformerna. Civilmotståndet var utbredd men inte förberett och endast till viss del centralt organiserat. Det byggde på befolkningens

uppfattning att det fanns värden att försvara mot de utifrån kommande krafter som sökte omintetgöra samhällsförändringens verkningar.

Detta är temat för Tjeckoslovakienstudierna. En del behandlar "demokratiseringsprocessen" och aktiviseringen av befolkningen, två andra delar tar upp olika aspekter av civilmotståndet.

Siciliendelen under ledning av fil. kand. Bo Hännestrand arbetar med samhällsförändringar i Belicedalen på Sicilien från 1968 och framåt. Det är alltså en studie av en alltjämt pågående process. Arbetslösheten i detta område är markant. Problematiken förvärrades avsevärt genom den jordbävning som den 15 januari 1968 totalförstörde tre städer och skadade 14 andra mer eller mindre svårt. 280 människor dog av skador vid katastrofen. 459 beräknas ha dött i väntan på hjälp.

Återuppbyggnadsarbetet har efter 3,5 år knappt påbörjats, annat än på privata initiativ. 80 000 till 90 000 människor uppges fortfarande bo i nödbaracker, som fortfarande byggs. Den miljön är en utmärkt arena för politiska och ekonomiska entreprenörer av olika slag. En speciell typ av entreprenörer är de medlemmar som arbetar i fem koopererande utvecklingscentra i dalen. Kring dessa centra har under 1968-1970 bildats början till en rörelse. Denna försöker genom en rad aktioner tvinga fram resurser för återuppbyggnad och industrialisering.

Syftet med delprojektet är att beskriva, förklara och dra slutsatser ur aktionerna i Belicedalen, vilka ses som delar i en process.

Sverigedelen under ledning av fil. kand. Bo Wirmark är en studie av storstrejken 1902. Den svenska inrikespolitiken åren kring sekelskiftet präglades i hög grad av kampen om allmän rösträtt. Det kanske mest dramatiska uttrycket för dessa strävanden var den generalstrejk som i maj 1902 proklamerades av det socialdemokratiska partiet. Denna strejk, vari deltog nära 100 000 arbetare över hela landet och i alla branscher, har aldrig blivit föremål för någon mera ingående vetenskaplig behandling.

Avsikten är bland annat att analysera strejkens relativa utbredning i olika delar av landet och inom olika branscher. Denna analys göres med hjälp av modern sociologisk teori om strejkbenägenheten inom olika industrigrenar. Centrala frågeställningar i detta slags analys är bland annat orsakerna till skillnaderna mellan branscher och regioner med högt respektive lågt deltagande i strejken. Avsikten är vidare att analysera aktionens strategi och taktik. Denna analys göres med utgångspunkt i den referensram som vuxit fram inom den internationella forskningen om icke-militära kampformer. En tredje huvudpunkt är slutligen frågan om strejkens effektivitet på kort och lång sikt, när det gäller att påverka såväl beslutsfattarna som den allmänna opinionen. Tre huvudfrågor är härvidlag dels vilka de tilltänkta målgrupperna för aktionen var, dels vilka sociologiska mekanismer aktionen s. a. s. spelade på i förhållande till dessa och slutligen hur dessa målgrupper uppfattade aktionen.

General Indar Jit Rikhye:

En studie för Pacem in Maribus om avrustning i världshaven

Studien om nedrustning och rustningsbegränsningar i världshaven och på deras botten leds av general Indar Jit Rikhye och genomföres vid International Peace Academy i New York. Resultaten presenterades vid konferensen "Pacem in Maribus" på Malta i juli 1972. Projektet avser att kartlägga det nuvarande militära utnyttjandet av världshaven och den tillgängliga militära teknologin på området. Det analyserar aktuella förslag för ömsesidigt bortdragande av militära styrkor från bestämda områden, såsom Indiska Oceanen eller Medelhavet, möjligheterna att vidga sådana "fredszoner", förbud mot massförstörelsevapen på världshavens botten och möjligheterna att integrera avrustningskontroller med organisationen av det fredliga utnyttjandet av världshaven.

Militära och utrikespolitiska experter från Sverige, Norge, Jugoslavien, Sovjetunionen, Indien, Storbritannien och Förenta Staterna deltar i projektet.

Professor Leif Lewin:

Demokratin i fackföreningsrörelsen

Den enskilde medborgarens möjligheter att utöva inflytande i ett samhälle, som allt mera präglas av stora enheter, och möjligheten till representativt beslutsfattande i dessa enheter framstår som ett huvudtema i de senare årens samhällsdebatt. Diskussionen berör en av statskunskapens klassiska frågor: om styrandets villkor, om statens nödvändighet, om eliternas oundviklighet. Vid en ämneskonferens i april 1971 prioriterades detta problemområde (jämför två andra) för de närmaste årens statsvetenskapliga forskning.

I Sverige är det inte minst demokratin i fackföreningsrörelsen, som tagits upp i den offentliga debatten. Men man kan inte säga att de många bestämda uttalanden, som gjorts, i någon högre grad grundats i samhällsvetenskapliga undersökningar.

De teoretiska utgångspunkterna för undersökningen om "Demokratin i fackföreningsrörelsen" är den demokratimodell projektledaren utvecklade i "Folket och eliterna" (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1970). Men de allmänna demokrativärden som där diskuterades har nu specificerats till att omfatta fackföreningsrörelsens speciella problem. Framför allt har emellertid förarbetena till projektet varit av empirisk natur. Data har insamlats om samtliga fackföreningsavdelningar som grund för urvalsdragningen, vilken förberetts genom samarbete med projektets statistiska konsulter professor Tore Dalenius och fil. lic. Bo Jansson. Undersökningen kommer att genomföras med hjälp av intervjuer med medlemmar och förtroendevalda i 100 avdelningar i syfte att konstruera ett slags "demokratischema" för avdelningarna, vilket är representativt för den svenska fackföreningsrörelsen i dag. Metodiskt anknäver undersökningen till några av de senare årens större statsvetenskapliga forskningsprojekt,

vilket utan tvekan avsevärt höjt nivån i ämnet. Det torde inte vara någon överdrift att påstå att svensk statskunskap aldrig tidigare varit bättre metodiskt rustad att inom ett avgränsat ämnesområde empiriskt studera demokratis problem.

Docent Tomas Hammar:

Politisk resocialisation av invandrare

Projektet ligger inom två aktuella forskningsområden, migrationsforskning och forskning om politisk socialisation.

Invandringen till Sverige är en av de många allt större befolkningsomflyttningar, vilka under det senaste årtiondet ägt rum inom länderna och mellan länderna i Europa. Denna migration har ökat behovet av kunskaper om migranternas förhållanden i invandringsländerna. Det som här studeras är den process, genom vilken invandrare förvärvar kunskaper och attityder om svenska samhällsförhållanden och om svensk förvaltning och politik.

Studiet av en sådan process hör till det forskningsfält på gränsen mellan statsvetenskap och sociologi som brukar kallas politisk socialisation. Nästan all uppmärksamhet har inom denna forskningsgren hittills inriktats på barn och ungdom. Den politiska resocialisation som vuxna människor genomgår, när de har flyttat till ett annat land, har däremot endast i ringa utsträckning blivit föremål för undersökning. Kunskaper om denna process har emellertid direkt intresse både för de samhällsorgan, som ger samhällsinformation till invandrare eller som på andra sätt arbetar med s. k. anpassningsfrågor, och för invandrarna och deras organisationer.

De största invandrargrupperna i Sverige skall jämföras med varandra och med en svensk kontrollgrupp med avseende på sociala och politiska kontakter, informationsexponering, organisationstillhörighet, politiskt intresse, politisk aktivitet och politisk och administrativ kompetens. Bakgrundsvariablerna kan hållas samman i tre grupper, nämligen sådana som karakteriserar invandrarernas förhållanden i utvandringslandet, förhållanden vid själva migrationen och förhållanden i invandringslandet. Så långt det är möjligt eftersträvas jämförbarhet med andra undersökningar, t. ex. finländska studier av utvandringen till Sverige.

En förstudie genomföres 1973 med den finländska invandrargruppen i en mellansvensk kommun. Samtidigt görs studier av samhällsinformationen till invandrare i Sverige och av de organisationer genom vilka denna information förmedlas. Speciellt intresse ägnas samhällsorienteringen i samband med språkundervisningen för invandrare. Dessa förstudier skall ge grundvalen för den komparativa studie som är projektets huvuddel.

Professor Jörgen Westerståhl och docent Stig Hadenius:

Världsbildsundersökningen

Vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg pågår fr. o. m. den 1 juli 1972 ett av Jubileumsfonden finansierat forskningsprojekt kallat "Världsbildsundersökningen". Det är ett projekt som syftar till att försöka klarlägga den bild av omvärlden, både utomlands och i det egna landet, som massmedia förmedlar. Det gäller bl. a. att studera det urval av länder och händelser som massmedia speglar samt de perspektiv media anlägger på dessa företeelser. Genom världsbildsundersökningen skall det bli möjligt att nå ökad kunskap om hur opinioner och uppfattningar skapas och vilken roll massmedia spelar i det sammanhanget.

Världsbildsprojektet omfattar dels ett studium av svenska massmedia vid några olika tidpunkter under 1900-talet, dels en jämförelse med media i vissa andra länder i nuläget.

Inom projektet kommer ett urval svenska medier att genomgås. Mediakommunikationen klassificeras efter variabler och dimensioner som kan tänkas mäta världsbilden. Det rör sig bl. a. om en rumslig dimension – alltså vilka länder som berörs och vilken nivå, dvs. riks-, region- eller lokal nivå som behandlas. Det gäller en politisk dimension, dvs. hur ser det politiserade materialet ut i olika medier och vilka sakområden väljer man att tala om. Till dessa kommer ytterligare dimensioner av typ elit—massa och konsensus—konflikt.

Undersökningar av detta slag är inte bara av självständigt intresse utan av betydelse både för institutionens övriga forskningsverksamhet och för internationell massmediaforskning. Vid institutionen kommer en rad specialundersökningar att kunna använda världsbildsprojektet som referenspunkt. Nyligen har UNESCO rekommenderat en multinationell forskning kring temat: "Media and man's view of society".

Psykologi/pedagogik

Fil. dr, teol. kand. Egil Johansson:

Läskunnighet och folkundervisning i Västernorrland 1750–1860 enligt kyrkans förhörslängder och parallella källor

I Sverige och Finland föreligger ett säreget historiskt källmaterial, nämligen de kyrkliga husförhörslängderna. Tillsammans med särskilda längder för födelse, vigsel, flyttning, mantal osv. lägger dessa längder grunden till Sveriges erkänt tidiga och goda folkstatistik. Men husförhörslängdernas egentliga och ursprungliga innehåll utgörs av noteringar om läskunnighet, utantillkunskaper i katekesen samt "begrepp och förstånd". Dessa "läsmärken" har noterats vid de årliga husförhören.

I projektet bearbetas husförhörslängdernas innehåll i intensiva analyser av ett urval av typområden – skogsbygd, jordbruksbygd, stadsbygd och begynnande industribygd – i Västernorrland 1750–1860. Husförhörslängdernas läsmärken sammanställs med samtida uppgifter om

födelseår, kön, civilstånd, familjestruktur, flyttning, sociala och geografiska förhållanden osv. Dels görs sammanställningar i tvärsnittsanalyser för bestämda tidsavsnitt, dels följs enskilda individer under en längre tidsperiod i de olika källorna. Särskilt iaktas läskunnighetens och folkundervisningens betydelse i samhällsutvecklingen, t. ex. i fråga om flyttningsrörelsen, sociala förändringar, rekrytering till olika slag av skolor och till skilda näringsfång. Undersökningsområdet är av särskilt intresse genom den omdaning av näringslivet som bryter fram i och med den begynnande sågverksindustrin vid 1800-talets mitt. Resultaten av projektet förväntas ge utgångspunkter och riktlinjer för undersökningar av ytterligare områden och längre tidsperioder.

Professor Karl-Georg Ahlström och byråchef Nils-Eric Svensson:

Utbildningsteknologi och skolbyggnader

Undersökningen är ett led i projektet Educating Man for the 21st Century inom Europeiska Kulturfondens omfattande framtidsstudie PLAN EUROPE 2000. Moderprojektet syftar till att kartlägga framtida utbildningssystem med avseende på hur brister i jämlikhet kan kompenseras genom utbildning, hur en kontinuerlig, "återkommande", utbildning kan arrangeras som svarar mot ständigt nya behov, hur man kan vägleda individen i ett mycket flexibelt utbildningssamhälle, hur man kan utveckla läroplaner och metoder, som betonar och utvecklar studiefärdigheter i högre grad än nu, hur man kan öka individens ansvar och medbestämmanderätt i utbildningen, hur man kan undvika diskrimination av individen med hänsyn till kön, ras, social bakgrund etc. samt hur man kan bereda individen möjlighet att själv bestämma inte bara tillfället för utbildning utan också den plats, där han önskar genomgå utbildning.

Undersökningen om utbildningsteknologi och skolbyggnader kommer tidsmässigt in i moderprojektet, då nio separata undersökningar har genomförts och dessa integrerats. Dess syften är att kartlägga den utveckling, som skett inom pedagogisk teknologi till dags dato, och att försöka förutse, hur dessa framsteg kan utnyttjas för att realisera utbildningsmål inom de närmaste 30 åren samt att söka bedöma de sociala implikationerna av utbildningsväsendets förändringar, de krav som måste ställas på byggnader inom utbildningsväsendet med tanke på teknologin och med tanke på att de måste användas för andra ändamål vid sidan av undervisning och utbildning. Därtill kommer naturligtvis att undersökningen också måste behandla byggnadernas lokala placering i samhället, kraven på lärarutbildningen och möjligheterna att bedriva internationellt samarbete i dessa frågor.

Rent tekniskt genomförs undersökningen i form av analys av dokument, intervjuer med forskare och planerare inom Europas olika länder och i vissa frågor forskare och planerare inom USA samt genom att en referensgrupp av forskare och planerare tar ställning till de preliminära förslag och synpunkter undersökningen utmynnar i.

Socialmedicin/psykiatri

Med. lic. Göran Aurelius:

Invandrarbarn – en prospektiv social-medicinsk undersökning

Undersökningen har i första hand en praktisk, i andra hand en vetenskaplig målsättning. Den avser att ge informationer, som kan ligga till grund för åtgärder att förbättra invandrarbarnens situation. Barnens hälsotillstånd vid ankomsten till Sverige samt deras sjuklighet under de närmast följande åren kartlägges. Jämförelse görs i dessa avseenden med en kontrollgrupp svenska barn från samma bostadsområden. I undersökningen ingår även en odontologisk studie. Det medicinska ställes mot bakgrunden av de sociala förhållandena hos invandrarfamiljerna. Undersökarna hoppas härmed kunna bidra till en ökad kunskap om de anpassnings- och isolationsproblem, som uppkommer vid invandringen och som ev. kvarstår eller försvinner vid en längre tids vistelse i det nya hemlandet.

Undersökningen har pågått sedan januari 1970 med hjälp av anslag från Stockholms läns landsting och Jubileumsfonden. En grupp på 260 invandrarbarn, hälften från Finland, övriga huvudsakligen från Syd-europa, har undersökts medicinskt och odontologiskt vid ankomsten till Sverige. Föräldrarna har intervjuats i hemmen avseende socio-ekonomiska och medicinska data.

Den första undersökningen är avslutad. Invandrarbarnens hälsotillstånd har befunnits vara tillfredsställande utan någon översjuklighet jämfört med de svenska barnen. Inga fall av tuberkulos har påvisats. Många invandrarbarn, särskilt de finska, har emellertid dåliga tänder. De är också vaccinerade i betydligt mindre omfattning än svenska barn, något som bör beaktas inom hälsovården. Socialt framkommer att föräldrarna ofta påtagit sig en tung arbetsbörda med övertidsarbete och medföljande försämrad barntillsyn. Trångboddhet är vanlig. Mera än 60 % av invandrarfamiljerna bodde 2 eller flera personer per rum.

En andra undersökning 2,5 år efter familjernas ankomst till Sverige har nu påbörjats med intervjuer och tandundersökningar. Under mellantiden har ca 15 % av barnen återutvandrat från Sverige. Några medicinska eller sociala data i övrigt är ännu ej tillgängliga. Undersökningen beräknas fortgå till sommaren 1974, varefter materialet kommer att bearbetas och publiceras.

Med. lic. Ragnar Jonsell:

Patienter som söker pediatrik öppen vård. En undersökning av kliniska och sociala bakgrundsförhållanden hos patienter med psykiatrisk problematik och en jämförelsegrupp

Barn och ungdomar med psykiska problem kommer ofta för sent till psykiater eller samhällets hjälporgan. Antalet ungdomar som har psykiska besvär, anpassningsproblem, missbrukar sprit, narkotika m. m. har ökat,

och när de kommer till vård, har deras problem ofta bestått så länge att de är omöjliga att bearbeta, och patient och familj har ofta låg motivation för hjälp.

Å andra sidan vet man, att många av dessa patienter sökt kroppsläkare (allmänläkare eller barnläkare) i småbarns- eller tidig skolålder för olika symtom som ofta kan ha psykisk bakgrund. En barnläkares mottagning består i 15–25 % av fall med ej klarlagd kroppslig sjukdom men symtom som kan bero på oro och ofta störningar inom familjen.

Hypotesen i detta projekt är att man skulle kunna förebygga utvecklingen av dessa allvarliga psykiska problem genom att upptäcka fallen redan när de söker kroppsläkare som små och söka värdera vilka som kan bli problemfall på sikt och ge familjerna större möjligheter till stöd och hjälp.

Under ett års tid registrerades samtliga nybesök på barnmedicinska mottagningen, Umeå lasarett, och undersökande barnläkare fick bedöma huruvida psykiska faktorer låg bakom barnets besvär. Dessa fall och ett kontrollmaterial undersöks med avseende på aktuella och tidigare sjukdomsdiagnoser, psykiska symtom och vårdsökande. Dessutom undersöks socioekonomiska bakgrundsfaktorer, familjens tidigare behov av samhällets stöd samt föräldrars sjuklighet.

De hittills utvunna resultaten talar för att de barn som av barnläkaren bedöms ha psykisk orsak till sina besvär, jämfört med kontrollgruppen har

- 1) oftare sökt barnläkare även tidigare för symtom av sannolikt psykisk genes,
- 2) oftare kommit från ett splittrat hem (skilsmässa, dödsfall),
- 3) oftare haft mycket unga mödrar,
- 4) oftare behövt stöd från sociala myndigheter,
- 5) föräldrar som (i synnerhet modern) oftare varit sjukskrivna p. g. a. psykisk eller nervös sjukdom.

Undersökningen avser att närmare penetrera barnens besvär och de bakgrundsfaktorer som kan anses ha störst betydelse, när det gäller att bedöma risken för en allvarlig utveckling med förvärrade besvär och kommande anpassningsproblem. Man skulle då på ett bättre sätt kunna uppmärksamma läkaren på dessa faktorer och ge dessa familjer tidigt stöd och hjälp och förhoppningsvis minska antalet fastlåsta problemfall i ungdomsåren. Det har också klart visats i andra undersökningar att trygghet i tidig barndom har stor betydelse för individens utveckling och psykiska stabilitet som vuxen.

Övrig medicin

Professor Carl-Bertil Laurell:

Screening av blod från 300 000 individer för att finna 200 fall med α_1 -antitrypsinbrist

Nedärvid låg blodkoncentration av äggvitan α_1 -antitrypsin innebär minskat skydd mot frisläppta äggvitespaltande enzymer från våra vita blodkroppar. Hos individer med denna svaghet utvecklas ibland skrump-lever i tidig barnålder. Vanligare är för tidigt åldrande av lungornas stödjevavnad så att s. k. lungemfysem utvecklas i tidig medelålder. Ungefär 5 % av svenskarna är anlagsbärare för denna svaghet. Tills adekvata ersättningspreparat utvecklats, bör dessa individer undvika arbeten och miljöer som medför ökad belastning av andningsapparaten.

Projektledaren har utarbetat en metod som möjliggör att spåra de mest utsatta individerna redan vid födseln genom analys av en droppe blod intorkat på filterpapper. Genom att undersöka blod från landets alla nyfödda under en 2-års period, kommer tillräckligt antal sjukdoms-predisponerade individer att spåras för att meningsfyllda studier över förebyggande skyddsåtgärder skall kunna påbörjas.

Arbetet utföres i samarbete med P.K.U.-laboratoriet vid Statens bakteriologiska laboratorium, som erhåller blod från ca 95 % av landets nyfödda. Analyserna påbörjades i november 1972. Studien skall om möjligt utvidgas under 1973 att omfatta även prov från de militära inskrivningscentralerna.

Docenterna Lars-Eric Bratteby och Bo A. Nilsson samt professor Martin H:son Holmdahl:

Undersökningar över effekten på moder, foster och barn av epidural-anestesi samt kombinationen paracervikalblockad + pudendusblockad som förlossningsanestesi

Även om nästan alla förlossningar i vårt land sker på förlossnings-anstalt med någon form av smärtlindring vid förlossning, så upplever ungefär 1/3 av dessa kvinnor ändå smärtan som mycket svår. De former av mer effektiv smärtlindring som i dag är aktuella i dessa sammanhang är framför allt olika typer av nervblockad: paracervikalblockad, då helst i kombination med pudendusblockad, samt epiduralanestesi. Dessa metoder kan dock innebära ökade risker för mor och foster/barn. Sverige uppvisar den lägsta mödra- och barnadödligheten i världen. En ökad användning av mer effektiva smärtlindringsmetoder får ej innebära en försämring härav.

Med hänsyn till riksdagens beslut (rskr. 1971, nr 272) rörande ökade möjligheter till smärtlindring vid förlossning är det av mycket stor vikt att risker liksom positiva effekter av nu aktuella bedövningsformer noga undersökes, innan dessa metoder kommer i mer allmänt bruk. Denna fråga berördes av socialutskottet i dess betänkande SoU 1971:40.

Den aktuella undersökningen utgör ett samarbetsprojekt på bred bas där anesthesiavdelningen, kvinnokliniken, barnmedicinska kliniken, kliniskt-fysiologiska centrallaboratoriet, kliniskt-neurofysiologiska central-laboratoriet, ögonkliniken samt perinatallaboratoriet vid Akademiska sjukhuset är engagerade. Undersökningen syftar till att studera effekten av epiduralanestesi samt kombinationen av paracervikalblockad + pudendusblockad på moder-foster/barn samt förlossningens kliniska förlopp. Undersökningen utföres på ett definierat patientmaterial, som enligt ett randomiseringsschema fördelas på 4 grupper med 30 patienter i varje grupp. En grupp utgör kontrollmaterial och erhåller traditionell smärt-lindring medan de övriga grupperna får olika typer av ovan nämnd nervblockad. Neurologisk undersökning av modern utföres före epidural-anestesi samt 5-7 dagar efter förlossningen. Bedövningens smärtlindrande effekt registreras enligt ett speciellt utarbetat formulär, där såväl patientens subjektiva upplevelser och iakttagbara smärtreaktioner som bedövningens djup och segmentella utbredning registreras. Bedövnings-medlets koncentration i blod bestäms hos mor, foster och barn under och efter förlossningen. Förlossningens förlopp registreras på ett strukturerat sätt på s. k. partogram. Värkarbetets styrka och karaktär registreras på konventionellt sätt som tryckförändringar i livmodern, fostrets hjärtfrekvens med direkt Ekg-registrering. Under förlossningen studeras blodgaser samt en rad biokemiska variabler i moderns och i fostrets blod. Omedelbart efter förlossningen studeras barnet genom upprepad standardiserad klinisk bedömning. En intensivövervakning genomföres under 2 timmar efter födelsen med registrering av spontan aktivitet, dels elektroniskt, dels genom ett skattningsförfarande enligt en 9-gradig skala baserad på yttre observationer. Vidare registreras elektroencefalogrammet, hjärtfrekvensmönstret (Ekg-registrering), andningsmönstret (trans-thorakal impledanspletysmografi), blodtryck samt hud- och rectaltemperatur. Genom upprepade blodprover analyseras bl. a. blodgaser, bedövningsmedlets koncentration samt en rad biokemiska variabler.

Vid 1, 2 och 3 dygns ålder göres kvantitativ bestämning av barnets sugförmåga. Standardiserad klinisk-neurologisk bedömning göres vid 1 och 4 dygns ålder, vid 18 månader samt vid 4 års ålder.

Naturvetenskap

Professor Lars Silén och docent Bengt-Owe Jansson:

Energiflödet i Östersjöns ekosystem

Begreppet "Östersjön som biologiskt system" studeras vid Askölaboratoriet av ca 21 forskare. Undersökningsområdet i Landsortsregionen omfattar en sektor av typisk ostkustskärgård jämte utanför liggande utsjöområde. Energiens kretslopp studeras i detta system av djur, växter, sediment och vatten företrädesvis inom ännu av människan relativt ostörda avsnitt men också i typiska föroreningsgradienter. Detta centrala kring Askölaboratoriet liggande undersökningsområde hålles under daglig

observation, medan sekundära referensområden vid Gotlands västkust samt i Västervikstrakten tills vidare besökts en gång i månaden. De olika delarna av detta tvärvetenskapliga storprojekt studeras av mindre grupper av forskare med inriktning på: sedimentets kemi, hydrodynamik, marin geologi och instrumentteknik, planktonorganismernas dynamik, algbältenas produktionsförhållanden, det organiska materialets transport och sedimentation, sedimentets organismvärld, fiskfaunans dynamik samt principiella föroreningsstudier. Alla dessa delprojekt är intimt inflettade i varandra och utgör delar i ett enda stort kretslopp, varje varv startande med solenergi och växtplankton och slutande med det organiska materialets nedbrytning till organiska salter. Cykeln och följaktligen arbetena pågår intensivt året runt, vilket ställer stora krav på transportmedlen. Fondens anslag avser anskaffande av ett isbrytande mindre fångstfartyg för transport av forskare och tung apparatur inom undersökningsområdena. Ett sådant fartyg är oundgängligt för projektets vidareutveckling.

Professor Helge Tyrén:

Upprustning av synkrocyclotronanläggningen vid Gustaf Werners institut, Uppsala

Synkrocyclotronanläggningen vid Gustaf Werners institut (GWI) uppfördes under senare hälften av 1940-talet och har varit i kontinuerlig drift i över 20 år. Anläggningen är nu försliten och som följd av den utveckling som ägt rum inom acceleratortekniken inte längre tidsenlig. En ombyggnad planeras nu och avses genomföras av GWI i egen regi med bistånd av utomstående expertis.

Ombyggnaden skall genomföras i tre etapper. Den första etappen kommer att omfatta studier och försöksverksamhet och i stort sett föra fram till lösningar av de väsentligaste konstruktionsproblemen. Den andra etappen skall omfatta uppbyggnad och utprovning av komponenter i acceleratoranläggningen, och under den tredje etappen, då den gamla synkrocyclotronen tas ur drift, skall installation och monteringsarbete utföras och anläggningen i sin helhet utprovas.

Den konstruktion av anläggningen, som har föreslagits, är originell, vilket ger maskinen egenskaper som inte har någon direkt motsvarighet i befintliga eller planerade acceleratoranläggningar utomlands. Förslaget har sålunda karaktären av ett vetenskapligt utvecklingsprojekt och innehåller konstruktionsuppgifter som kräver fortsatta studier för att kunna lösas. Den första fasen av insatserna kommer därför att delvis bestå av en fortsatt försöksverksamhet, som omfattar noggranna fältmätningar på modellmagnet, fortsatta undersökningar av högfrequenssystemet och beräkningar på partikeldynamiken i hela systemet.

Jubileumsfondens anslag avser anskaffning av den erforderliga modellmagneten och av fältmätningstrustning samt genomförandet av fältmätningarna.

Docent Lars-Åke Appelqvist:

Oljeväxternas biokemi, delprojektet Kontrollen av lipidbiosyntesen, främst linol-, linolen- och erukasyrabiosyntesen hos Brassica och närbesläktade arter

Genom ansträngningar av växtförädlare och kemister har det blivit möjligt att förändra fettet i rapsfrö så att det utgör en ur livsmedelsteknisk och näringsfysiologisk synpunkt bättre råvara. Sålunda finnes nu en svensk sort av höstraps med låg erukasyrahalt och höjd linolsyrahalt. Linolsyrahalten är emellertid fortfarande alltför låg och linolensyrahalten alltför hög för att låg-erukasyraraps skall kunna konkurrera kvalitetsmässigt med de viktigaste oljorna på världsmarknaden. Försöken att genom växtförädling höja linolsyrahalten och sänka linolensyrahalten har varit avsevärt mindre framgångsrika än försöken att framställa sorter med låg erukasyrahalt.

Grundläggande biokemiska och fysiologiska studier över de fleromättade fettsyroras biosyntes i det mognande fröet synes därför vara en värdefull grundval för fortsatta urvalsarbeten.

Fil. dr Gösta Andersson m. fl.:

Utrednings-, forsknings- och analysarbeten avseende kvaliteten hos produkter från svenskt oljeväxtfrö

Raps och rybs är de oljeväxter, som med bäst resultat kan odlas i vårt lands klimat. En fortsatt och helst utökad odling av dessa växtslag är av stor samhällsekonomisk betydelse, bl. a. därför att en sådan gör det möjligt att minska såväl spannmålsöverskottet i landet som importen av fettråvaror och oljekraftfoder. Den inhemska oljeväxtodlingen är också betydelsefull ur beredskapssynpunkt.

De allt större näringsfysiologiska och teknologiska kraven på oljans sammansättning jämte den stora bristen på högvärdigt protein i världen har varit orsaken till att ett växtförädlingsarbete inletts för att åstadkomma den genomgripande förändring, som önskas av olje- och mjölsammansättningen hos fröerna av raps och rybs. Oljans fettsyrasammansättning bör förändras, så att erukasyra helt avlägsnas, linolensyrahalten sänks och halten av den fleromättade linolsyran höjs. För mjölets del är det främst angeläget med en sänkning av halten glukosinolater, vilka för närvarande starkt begränsar rapsmjölets användning som kraftfoder framför allt åt svin och fjäderfä.

Genom tidigare växtförädlingsarbete har en kraftigt sänkt erukasyrahalt kombinerats med en acceptabel avkastning, vilken dock bör höjas ytterligare för att odlingen skall bli ekonomiskt mera lönsam. Hittills utförda arbeten vid Sveriges Utsädesförening har gjort det möjligt att sänka halten av glukosinolater i mjölet högst väsentligt.

Genom växtförädling, kombinerad med genetiska, fysiologiska och kemiska undersökningar, avses att framställa sorter, vilkas olja helt saknar erukasyra samt har en lägre halt av linolensyra och en högre halt av

linolsyra än de nu odlade sorterna. Glukosinolathalten i mjölet skall sänkas till oskadlig nivå, växttrådhalten sänkas, proteinhalten höjas och den redan nu goda aminosyrasammansättningen om möjligt förbättras. De sålunda önskvärda kvalitetsegenskaperna, förenade med hög avkastning och goda odlingsegenskaper, skall kombineras inom samma sort.

I projektet ingår också förädlingsarbete för att förbättra avkastning, odlings säkerhet och mjölkvalitet hos vallmo, ett växtslag som har en synnerligen fördelaktig oljesammansättning.

Humaniora

Överantikvarie Sverker Janson:

Kulturvård och samhällsbildning

Kulturvården har under de senaste 10–15 åren genomgått en radikal förändring, som bland annat innebär, att en äldre fristående antikvarisk verksamhet har övergått i kulturvård sammankopplad med det samhällsbildande arbetet. Denna utveckling har aldrig vetenskapligt behandlats.

Kulturvård och planväsende, kulturvård och industrialisering-exploatering, kulturvård och miljövård, kulturvård och naturvård är exempel på nya arbetsområden.

Den samhällspolitiska och sociala aspekten i arbetet blir påtaglig, och miljövård blir ett framträdande drag i verksamheten. Denna utveckling har nått längre ute i Europa, och Europarådet liksom UNESCO har också tagit fasta på denna sida av arbetet i sina aktioner rörande bevarande och förnyelse av olika slag av kulturminnen i dagens samhälle. Här kan nämnas det ministermöte, som kom till stånd i Bryssel under november 1969 rörande Bevarande och förnyelse av äldre bebyggelse, och där projektledaren ledde den svenska delegationen.

Det planerade arbetet avser att vetenskapligt behandla den moderna kulturvårdens plats i dagens samhällsbildning och utveckling. Detta bör vara av betydelse för riksantikvarieämbetets egen verksamhet, för universitetsutbildningen och för bildningsverksamheten.

Docent Carl Eric Östenberg:

Projekt Acquarossa

Svenska Institutet i Rom har under 1972 erhållit anslag till stöd för den arkeologiska forskningen i samband med utgrävningarna vid Acquarossa. Fondens anslag har huvudsakligen använts för att finansiera yngre arkeologers och arkeologistuderandes medverkan i utgrävningarna.

Målet för Institutets utgrävningsverksamhet har redan från början varit studiet av samhällena under de olika perioderna i antikens Italien. Den sociala aspekten av antikstudier har under alltför lång tid försumrats. Resultaten som uppnåtts vid Acquarossa inom detta område och som kastat ljus över det etruskiska samhället ur ekonomisk och social synvinkel har tilldragit sig stort intresse.

Acquarossa är det moderna namnet på en ur politisk synpunkt relativt obetydlig etruskisk stad som ligger ca 100 km norr om Rom. Utgrävningarna, som pågår sedan 1966, har bragt i dagen betydande rester såväl av privatbostäder som monumentalbyggnader, gator och torg från slutet av 500-talet och 600-talet f. Kr. Grundläggande nya iakttagelser har kunnat göras beträffande husplaner och byggnadsteknik. De etruskiska husen kunde vara byggda antingen helt i sten av rektangulära tuffblock eller i soltorkat tegel eller i en korsvirkeskonstruktion av en typ som inte är olik de i södra Sverige ända fram till på 1800-talet vanliga kliningshusen med lerklining ovanpå ett flätverk av vassrör och en bärande stomme av trä. Sådana korsvirkeshus hade inte sällan en beklädnad av terrakottaplattor, som hade till funktion att skydda träbjälkarna och samtidigt utgjorde dekorativa element. De var målade med antingen geometriska mönster eller med djurfriser i ljusgul färg på röd botten. Husen hade tak av tegel av grekisk typ och uppe på takåsen fanns det enorma takprydnader, akroteria, ofta bestående av antitetiskt ställda drak huvuden, en folklig konst som inte så litet påminner om vikingatiden i Norden. Allt detta är helt nya rön. Terrakottor av detta slag hade tidigare ansetts exklusivt förekomma på sakralbyggnader. Genom undersökningen på Acquarossa vet vi nu, att det etruskiska bostadshuset var rikt utrustat med terrakottaplattor av detta slag.

På norra delen av akropolen, alldeles intill en av de stora vägar som leder upp till akropolen, har stadens monumentala centrum legat. En byggnad, som troligen är ett tempel, och en stor hall, som ligger i rät vinkel mot templet, är exempel på tidig etruskisk monumentalarkitektur.

Undersökningen av det paleobotaniska och osteologiska materialet som kommit i dagen har givit väsentliga upplysningar om stadens ekonomi. Den viktigaste och intressantaste aspekten av studierna är den helhetsbild i kulturellt, konstnärligt och framför allt ekonomiskt och socialt avseende som utgrävningarna har givit av samhället, en sida av den etruskiska kulturen som hitintills varit mycket litet känd.

Stadsantikvarie Anders W. Mårtensson:

Analys och bearbetning av arkeologiskt material från det medeltida Lund

Kulturhistoriska museet i Lund har där utfört arkeologiska undersökningar sedan 1890-talet. Ett omfattande föremålsbestånd har tillförts museet och vad viktigare är ett dokumentariskt material som kan klargöra olika topografiska och stratigrafiska förhållanden inom den medeltida stadskärnan. De arkeologiska undersökningarna ökar i takt med den tilltagande exploateringen, vilket medför att nya, stora fyndkomplex tillföres museet. På grund av otillräckliga resurser har tyvärr den vetenskapliga bearbetningen av de stora fyndmassorna släpat efter. Jubileumsfondens anslag avser att genom anskaffning av viss utrustning i någon mån öka den befintliga personalens möjligheter att ta itu med dessa problem.

Professor Gunnar T. Westin och docent Jarl Torbacke:

Kris och Krispolitik i Norden under mellankrigstiden (KRISP)

Vid formulerandet av projektets frågeställningar togs utgångspunkten i mellankrigstidens ekonomiska kriser och dessas politiska och sociala följdverkningar. I nuläget bedrivs forskning framför allt inom följande tre huvudområden: "Krisen och jordbruket", "Krisen och arbetsmarknaden" samt "Krisen och industrin".

Gemensamt för forskningarna är att de bedrivs under ett nära samarbete med forskare med samma inriktning och utgångspunkter i Danmark, Finland och Norge. Kriserna ses som ett internationellt fenomen som relativt samtidigt träffar de nordiska länderna och i viss utsträckning föranleder parallella politiska förlopp. Forskningarna har alltså en klart komparativ karaktär. Den komparativa aspekten kan emellertid inte på detta stadium få bli huvudsak. Åtskillig forskning av "grundforskningskaraktär" återstår, innan en fast bas för en komparativ bearbetning av resultaten finns.

Vad projektet önskar åstadkomma är framför allt ny forskning på de lägre nivåerna i samhället. Hur reagerade organisationerna, kommunerna och de enskilda människorna på krisernas direkta och indirekta verkningar?

Inom delprojektet "Krisen och jordbruket" ägnas följdriktigt ett stort intresse åt jordbruksorganisationernas reaktioner och svar på krisen. Krisen ses som en genererande faktor vid framväxten av nya organisationer med marknadsreglerande uppgifter. På liknande sätt tas i delprojektet "Krisen och industrin" utgångspunkten i industrins egna reaktioner och åtgärder för att komma ut ur krisen (rationaliseringar, lönepolitik etc.).

I delprojektet "Krisen och arbetsmarknaden" slutligen är forskningarna dels inriktade på hur den fackliga och politiska arbetarrörelsen på regional och lokal nivå reagerade på krisen och på den nya ekonomiska politik som fördes fram av socialdemokratins ledarskikt, dels på undersökningar av mer socialhistorisk karaktär rörande den arbetslöses sociala situation.

Docent Bernt Schiller:

Intresseorganisationer och internationalism

Projektet innebär att frågan om vilka faktorer, som bestämmer agerande i internationellt samarbete, underkastas en analys för tre kategorier av intressegrupper: arbetare, bönder och företagare. Dessa har genom sina organisationer förbindelser med motsvarande grupper i andra länder och de är medlemmar i internationella intresseorganisationer med rådgivande status vid olika FN-organ. Detta innebär en organisationernas utrikespolitik som i sig är relativt obetydligt observerad. Här föreligger en möjlighet, att vid sidan av utrikespolitiken på regeringsplanet och med möjlighet till nya perspektiv på denna, studera brytningen mellan nationella intressen samt dessa intressens relation till den ideologiskt

utformade gemenskap, som de internationella samarbetsorganen programmatiskt står för.

För att finna förklaringsfaktorer skall en komparativ metodik användas och organisationernas attityder och agerande i de internationella organisationerna skall relateras tillbaka till deras resp. nationella ursprungsmiljö. Undersökningen skall omfatta hela efterkrigstiden, vilket med nödvändighet ger den karaktären av syntes (översikt) baserad på huvudsakligen tryckt källmaterial, intervjuer och litteratur. Undersökningen skall, dels genom att anlägga ett längre historiskt perspektiv i förklarande syfte, dels genom att gå ända fram till de senaste åren, försöka att på ett därtill lämpat område ge ett historiskt bidrag till förståelsen av nuet. Samtidshistorisk forskning, inriktad på de allra senaste decennierna, har överhuvud förekommit i ringa omfattning, varför de metodiska erfarenheter, som kan utvinnas av undersökningen, har ett eget intresse. Undersökningen kommer att ske i direkt anslutning till övrig samhällsvetenskaplig forskning och metodik på området. Härigenom får projektet en starkt tvärvetenskaplig karaktär.

Professor Anders Wedberg:

En logisk-historisk analys av marxismens grundtankar

Syftet är att ge en analys av vissa av grundtankarna hos Karl Marx och Friedrich Engels i deras samband med de politisk-ekonomisk-filosofiska idéer i Tyskland, Frankrike och England, som inspirerade Marx och Engels. Gränsen bakåt för det historiska perspektivet kommer att dras ca år 1800. De grundtankar, som undersökningen skall behandla, gäller dialektiken, materialismen, historieuppfattningen, värdeteorin och socialismen. Undersökningen är avsedd att förena ett mycket noggrant källkritiskt studium med en tillämpning av den moderna s. k. analytiska filosofins analysmetoder. Undersökningen skall såvitt möjligt göras helt objektiv – någon politisk bedömning av marxismen kommer sålunda inte att ske.

Övrigt

Envoyén Nils K. Ståhle och docent Sam Nilsson:

International Federation of Institutes for Advanced Study – IFIAS

Jubileumsfondens anslag avser finansieringen av ett sekretariat under en förberedelseperiod inför bildandet av "International Federation of Institutes for Advanced Study". Denna organisation initierades vid diskussioner i ett Nobelsymposium under ledning av professor Arne Tiselius, som också till sin bortgång var ordförande i organisationskommittén för bildandet av IFIAS. Organisationen är en sammanslutning av icke-statliga forskningsinstitut med uppgift att stärka och intensifiera det internationella och tvärvetenskapliga forskningssamarbetet.

Den bärande idén med organisationen är att man snabbare och effektivare skall kunna organisera s. k. "task-forces", som kräver tvärvetenskaplig och internationell sammansättning. Avsikten är att organisationen skall fungera som "clearing-house" för identifiering av behov som kräver tvärvetenskapliga och/eller internationella insatser, arbeta för ett systematiskt utnyttjande av information som framkommer från den ständigt pågående forskningen samt ta initiativ till tvärvetenskapliga och internationella program och projekt som inte bearbetas av andra organ.

Statistiska uppgifter angående verksamheten 1965–1972

I följande två tabeller redovisas en statistisk översikt över anslagens fördelning mellan ämnesområden, dels för år 1972, dels för hela den tid under vilken Jubileumsfonden varit verksam, 1965–1972. Genom att många projekt, särskilt de som har större omfattning, är av tvärvetenskaplig karaktär, kan en exakt fördelning av anslagen inte åstadkommas. Sådana projekt har i sin helhet förts till det ämnesområde som har bedömts vara mest centralt för projektet. Den fördelning av anslagen, som redovisas i tabellerna, är därför behäftad med vissa felmarginaler. I stort sett torde den emellertid ge en ungefärlig uppfattning om inriktningen av fondens verksamhet.

Liksom under tidigare år har fondens anslagsgivning i betydande grad koncentrerats på samhällsforskning i vid mening. De ämnen, som sammanförts under beteckningen samhällsvetenskap, har fått knappt 47 procent av anslagsbeloppet under 1972. Detta är ca tre procentenheter mindre än för hela perioden 1965–1972. Koncentrationen på samhällsvetenskap har alltså 1972 varit något mindre än tidigare. Förändringen är emellertid inte större än att den kan förklaras av tillfälliga förskjutningar. De olika ämnenas procentuella andelar förändras ofta starkt år från år. Så var t. ex. samhällsvetenskapernas andel av anslagen under 1971 ca 49 procent och under 1970 hela 56 procent. Sådana variationer i de olika ämnesområdenas andelar förklaras ofta av att något stort projekt tillkommit eller slutförts inom ett ämne och är inte uttryck för någon ändring i fondens anslagspolitik.

Prioriteringen av samhällsforskning tar sig inte endast uttryck i att en stor del av anslagen tilldelas forskningsprojekt inom de akademiska discipliner som här betecknats som samhällsvetenskapliga. Även vid fördelningen av de anslagsmedel som går till naturvetenskap, humaniora och medicin m. m., ges högre prioritet åt sådan forskning som bedöms vara av speciell relevans för den tekniska, ekonomiska och sociala utvecklingens effekter på individer och samhälle.

Bland samhällsvetenskaperna har främst sociologi och företagsekonomi ökat sina andelar, medan psykologi och nationalekonomi trängts tillbaka. De humanistiska ämnesområdenas andel av anslagen minskade från 24 procent 1971 till 18,6 procent 1972. Den är dock fortfarande betydligt högre än vad den genomsnittligt varit under fondens tidigare verksamhetsår.

Bland övriga ämnesområden har framför allt socialmedicin och övrig medicin starkt ökat sina andelar av anslagen.

Under 1972 beviljades helt eller delvis 126 ansökningar av 217 ingivna. De beviljade anslagen uppgick till 18,8 milj. kr. medan de helt avslagna ansökningarna avsåg ett belopp om 32,2 milj. kr. Summan av dessa två belopp är emellertid, som framgår av tabellen för 1972, väsentligt mindre än det totala belopp som sammanlagt begärts i ingivna ansökningar. Detta beror på att de beviljade ansökningarna i många fall avsett väsentligt högre belopp än som beviljats. Det sammanlagt beviljade beloppet utgjorde drygt 30 procent av vad som begärts i ingivna ansökningar.

Av de beviljade ansökningarna har 38 avsett nya projekt. De beviljade anslagens andel av det totalt sökta beloppet är, när det gäller nya projekt, knappt 13 procent, dvs. betydligt lägre än för samtliga anslag. De nystartade projektens anslag fördelar sig mellan ämnesområden på följande sätt:

	Antal nya projekt	%
Samhällsvetenskap	19	50,8
Socialmedicin/psykiatri	3	3,5
Övrig medicin	3	7,3
Naturvetenskap	5	22,4
Humaniora	7	13,9
Övrigt	1	2,1
Summa	38	100,0

Påfallande är här främst den stora andelen för naturvetenskap. Den förklaras främst av att ett ovanligt stort anslag beviljats för anskaffande av ett forskningsfartyg för ekologisk forskning i Östersjön. Eftersom antalet nya projekt inom varje ämnesområde är mycket litet, är det uppenbart att dessa anslags procentuella fördelning kan förändras mycket starkt år från år genom att något enstaka projekt mer eller mindre får anslag.

Utöver de i tabellerna redovisade anslagen har under året beviljats särskilda reseanslag med 34 125 kr. Dessa anslag har beviljats till pågående projekt för resor som bedömts väsentliga för genomförandet av projekten.

Ansökningar behandlade av Riksbankens Jubileumsfond
7/10 1965-31/12 1972

(Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade ansökningar		Avslagna ansökningar		Summa		Beviljat belopp i % av totalbeloppet
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Antal	Belopp	
1. Samhällsvetenskap	425	63 233	215	48 712	640	111 945	50,5
1. 1 Ekonomisk historia	28	3 057	12	4 814	40	7 870	2,4
1. 2 Företagsekonomi	37	4 019	34	6 206	71	10 225	3,2
1. 3 Nationalekonomi	43	7 219	24	3 945	67	11 164	5,8
1. 4 Kulturgeografi	48	9 134	18	4 616	66	13 750	7,3
1. 5 Sociologi och socialpolitik	74	10 368	47	9 776	121	20 144	8,3
1. 6 Statistik	26	3 394	9	3 772	35	7 166	2,7
1. 7 Statskunskap	55	10 464	19	1 398	74	11 862	8,4
1. 8 Forskning om forskning	15	1 449	3	373	18	1 822	1,2
1. 9 Psykologi/pedagogik	78	12 106	46	13 636	124	25 742	9,7
1.10 Juridik/kriminologi	21	2 024	3	176	24	2 200	1,6
2. Socialmedicin/psykiatri	41	6 408	21	5 557	62	11 965	5,1
3. Övrig medicin	47	9 736	36	12 925	83	22 661	7,8
4. Naturvetenskap	59	19 335	67	76 837	126	96 172	15,5
5. Teknik	6	1 390	21	12 615	27	14 005	1,1
6. Humaniora	93	17 449	67	23 012	160	40 461	14,0
7. Informationsbehandling	10	3 836	6	2 617	16	6 453	3,1
8. Övrigt	13	3 694	31	6 833	44	10 527	3,0
Summa	694	125 081	464	189 108	1 158	314 189	100,0

Statistisk sammanställning 1972
(Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade ansökningar		Avslagna ansökningar		Summa		Beviljat belopp i % av totalt	
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Antal	Belopp	totalt beviljat belopp	sökt belopp
1. Samhällsvetenskap	68	8 800	43	11 618	111	20 417	46,7	38,2
1. 1 Ekonomisk historia	2	195	4	1 013	6	1 207	1,0	16,3
1. 2 Företagsekonomi	5	986	9	1 476	14	2 462	5,2	34,1
1. 3 Nationalekonomi	6	1 106	5	570	11	1 676	5,9	52,4
1. 4 Kulturgeografi	4	337	3	317	7	654	1,8	50,8
1. 5 Sociologi och socialpolitik	14	2 328	5	648	19	2 975	12,4	65,2
1. 6 Statistik	4	266	1	397	5	663	1,4	32,5
1. 7 Statskunskap	10	1 110	4	198	14	1 307	5,9	74,9
1. 8 Forskning om forskning	2	100	-	-	2	100	0,5	105,3
1. 9 Psykologi/pedagogik	15	1 893	12	6 999	27	8 892	10,1	19,5
1.10 Juridik/kriminologi	6	480	4	1 242	6	480	2,6	96,0
2. Socialmedicin/psykiatri	8	854	4	2 096	12	2 096	4,5	35,3
3. Övrig medicin	13	2 200	2	425	15	2 625	11,7	68,6
4. Naturvetenskap	12	2 756	20	10 240	32	12 996	14,6	14,1
5. Teknik	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Humaniora	20	3 511	11	4 342	31	7 853	18,6	43,0
7. Informationsbehandling	3	373	1	23	4	396	2,0	71,3
8. Övrigt	2	344	10	4 336	12	4 680	1,8	7,0
Summa	126	18 837	91	32 227	217	51 064	100,0	30,5

Ann. Utöver dessa anslag har äldre anslag påförts medel för socialavgifter och löneökningar. Dessutom har vissa anslag beviljats ur 1973 års medel.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Ekonomisk historia

Professor Sven Ulric Palme, Stockholms universitet: Studier om
 Kreuger-koncernen 7

Företagsekonomi

Ekon. lic. Bertil Thorngren, Handelshögskolan i Stockholm:
 Kontaktsystem inom samt mellan näringsliv och förvaltning 8

Docent Richard Normann, Stiftelsen Företagsadministrativ Forsk-
 ning (SIAR), Lund: Organisationsstruktur och företagets tillväxt 9

Professor Sven-Erik Johansson, Handelshögskolan i Stockholm:
 Kapitaltillväxt, kapitalstruktur och räntabilitet 9

Nationalekonomi

Professor Besim Üstünel, Institutet för internationell ekonomi vid
 Stockholms universitet: Ekonomisk tillväxt i Sverige, Japan och
 Turkiet: En jämförande studie av framgång och misslyckande 10

Sociologi och socialpolitik

Docent Göran Ekvall, fil. kand. Nils Thurn och docent Hans
 Wirdenius, PA-rådet i Stockholm: Experiment med en samråds-
 process för utveckling av arbetsledningsfunktionen i företaget 11

Fil. kand. Harald Berg, Peter Docherty, Ph. D. och bitr. prof.
 Bengt Stymne, Handelshögskolan i Stockholm: Organisationsut-
 veckling för ökat medinflytande i tjänstemannaföretag 12

Bitr. professor Hans Berglind, Stockholms universitet: Utslag-
 ningen på arbetsmarknaden 12

Docent Göran Ekvall, PA-rådet i Stockholm: "Kreativitetsreser-
 ven" bland industriarbetare 13

Statskunskap

Fil. mag. Olof Kleberg, Avdelningen för freds- och konfliktforsk-
 ning vid Uppsala universitet: Kamp utan vapen. Fallstudier av
 icke-militära kampformer under 1900-talet 14

General Indar Jit Rikhye, International Peace Academy, New
 York: En studie för Pacem in Maribus om avrustning i världshaven 16

Professor Leif Lewin, Uppsala universitet: Demokratin i fack-
 föreningsrörelsen 16

Docent Tomas Hammar, Stockholms universitet: Politisk resocia-
 lisation av invandrare 17

Professor Jörgen Westerståhl och docent Stig Hadenius, Göte-
 borgs universitet: Världsbildsundersökningen 18

Psykologi/pedagogik

Fil. dr, teol. kand. Egil Johansson, Umeå universitet: Läskunnig-
 het och folkundervisning i Västernorrland 1750–1860 enligt
 kyrkans förhörslängder och parallella källor 18

Professor Karl-Georg Ahlström och byråchef Nils-Eric Svensson,
 Lärarhögskolan i Uppsala: Utbildningsteknologi och skolbygg-
 nader 19

Socialmedicin/psykiatri

Med. lic. Göran Aurelius, Löwenströmska sjukhuset: Invandrar-
 barn – en prospektiv socialmedicinsk undersökning 20

Med. lic. Ragnar Jonsell, Umeå universitet: Patienter som söker
 pediatrik öppna vård. En undersökning av kliniska och sociala
 bakgrundsförhållanden hos patienter med psykiatrisk problematik
 och en jämförelsegrupp 20

Övrig medicin

Professor Carl-Bertil Laurell, Allmänna sjukhuset, Malmö: Screen-
 ing av blod från 300 000 individer för att finna 200 fall med
 α_1 -antitrypsinbrist 22

Docenterna Lars-Eric Bratteby och Bo A. Nilsson samt professor
 Martin H:son Holmdahl, Akademiska sjukhuset, Uppsala: Under-
 sökningar över effekten på moder, foster och barn av epidural-
 anestesi samt kombinationen paracervikalblockad + pudendus-
 blockad som förlossningsanestesi 22

Naturvetenskap

Professor Lars Silén och docent Bengt-Owe Jansson, Stockholms
 universitet och Askölaboratoriet: Energiflödet i Östersjöns eko-
 system 23

Professor Helge Tyrén, Gustaf Werners institut, Uppsala: Upprust-
 ning av synkrocyclotronanläggningen vid Gustaf Werners institut,
 Uppsala 24

Docent Lars-Åke Appelqvist, Veterinärhögskolan: Oljeväxternas
 biokemi, delprojektet Kontrollen av lipidbiosyntesen, främst
 linol-, linolen- och erukasyrbiosyntesen hos Brassica och närbe-
 släktade arter 25

Fil. dr Gösta Andersson m. fl., Sveriges Utsädesförening, Svalöv:
 Utrednings-, forsknings- och analysarbeten avseende kvaliteten
 hos produkter från svenskt oljeväxtfrö 25

Humaniora

Överantikvarie Sverker Janson, Riksantikvarieämbetet: Kultur-
 vård och samhällsbyggnad 26

Docent Carl Eric Östenberg, Svenska Institutet i Rom: Projektet Acquarossa 26

Stadsantikvarie Anders W. Mårtensson, Kulturhistoriska museet, Lund: Analys och bearbetning av arkeologiskt material från det medeltida Lund 27

Professor Gunnar T. Westin och docent Jarl Torbacke, Stockholms universitet: Kris och krispolitik i Norden under mellankrigstiden (KRISP) 28

Docent Bernt Schiller, Göteborgs universitet: Intresseorganisationer och internationalism 28

Professor Anders Wedberg, Stockholms universitet: En logisk-historisk analys av marxismens grundtankar 29

Övrigt

Envoyén Nils K. Ståhle och docent Sam Nilsson, IFIAS, Stockholm: International Federation of Institutes for Advanced Study - IFIAS 29